פרשת וישלח תשפ"ז. גליון מס' 134

חומש רש"י משולב

פרשת וישלח, בראשית לב (ד) – לו, קנ"ד פסוקים

פרק לב

(ד) **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים** – מלאכים ממש, **לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר** – לארץ שעיר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה, שְׂדֵה אֱדוֹם:

(ה) **וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה: גרתי.** לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני (לעיל כז כט) הוה גביר לאחיך, שהרי לא נתקיימה בי. דבר אחר, גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים:

(ו) **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה, שור וחמור.** אבא אמר לי (לעיל כז כח) מטל השמים ומשמני הארץ, זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ. **שור וחמור.** דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול, ואינו אומר קראו התרנגולים, **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי** – להודיע שאני בא אליך, **לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ.** שאני שלם עמך ומבקש אהבתך:

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו** – שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאתו, **וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:**

(ח) **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ, ויירא, ויצר.** ויירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים, **וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

(ט) **וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ** – 'מחנה' משמש לשון זכר ולשון נקבה, (תהלים כז ג) אם תחנה עלי מחנה, הרי לשון נקבה, (לקמן לג ח) המחנה הזה, לשון זכר. וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה, (לעיל יט כג) **השמש** יצא על הארץ, (תהלים יט ז) מקצה השמים מוצאו, הרי לשון זכר. (מ"ב ג כב) השמש זרחה על המים, הרי לשון נקבה. וכן **רוח,** (איוב א יט) והנה רוח גדולה באה, הרי לשון נקבה, (שם) **וַיִּגַּע** בארבע פנות הבית, הרי לשון זכר. (מ"א יט יא) ורוח גדולה וחזק מפרק הרים, הרי לשון זכר ולשון נקבה. וכן **אש,** (במדבר טז לה) ואש יצאה מאת ה', לשון נקבה, (תהלים קד ד) אש לוהט, לשון זכר.–

וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה. על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלושה דברים, לדורון, לתפילה, ולמלחמה. לדורון (להלן פס' כב) ותעבור המנחה על פניו. לתפילה (פסוק הבא) אלהי אבי אברהם. למלחמה – והיה המחנה הנשאר לפליטה:

(י) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְקֹוָק הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:**

ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא אומר (לעיל לא מב) ופחד יצחק, ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד, היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו'. אלא כך אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא, שתי הבטחות הבטחתני, אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע, שאמרת לי (לעיל כח יג) אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, ושם אמרת לי (שם פס' טו) ושמרתיך בכל אשר תלך. ובבית לבן אמרת לי (לעיל לא ג) שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך, ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו, שנאמר (שם) ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו', בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך:

(יא) **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ, קטנתי מכל החסדים.** נתמעטו זְכֻיּוֹתַי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא, שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו. **ומכל האמת.** אמיתת דבריך, ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני, **כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה** – לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה – נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן, **וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

(יב) **הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו** – מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע, **כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים:**

(יג) **וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ** – היטב בזכותך, איטיב בזכות אבותיך, **וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב.** והיכן אמר לו כן, והלא לא אמר לו אלא (לעיל כח יד) והיה זרעך כעפר הארץ. אלא שאמר לו (שם פס' טו) כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, ולאברהם אמר (לעיל כב יז) הַרְבָּה אַרְבֶּה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת היס:

*

שני

(יד) **וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: הבא בידו.** ברשותו, וכן (במדבר כא כו) ויקח את כל ארצו מידו. ומדרש אגדה, 'מן הבא בידו' – אבנים טובות ומרגליות, שאדם צר בצרור ונושאם בידו. דבר אחר, מן הבא בידו – מן החולין, שנטל מעשר, כמה דאת אמר (לעיל כח כב) עשר אעשרנו לך, והדר לקח מנחה:

(טו) **עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:** *(טז) גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה:*

עזים מאתים ותישים עשרים. מאתים עזים צריכות עשרים תישים, וכן כולם, הזכרים כדי צורך הנקבות. ובבראשית רבה (עו ז) דורש מכאן לעונה האמורה בתורה, הטייליס בכל יום, הפועלים שתים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלושים יום, הספנים אחת לששה חדשים.

ומיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון, לך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שווה בכל מלא מלא לפי טורח המוטל עליו, שאפילו כאן שמסר לכל תיש עשרה עזים, וכן לכל חיל, לפי שהם פנויים ממלאכה ורכין להרבות בתשמיש לעבר עשר נקבות, ובהמה משנתעברה היתה מקבלת זכר, ופריס שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא מרבע נקבות, ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר, ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר:

(טז) **גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים** – ובניהם עמהם. ומדרש אגדה, 'ובניהם' – בנאיהם, זכר כנגד נקבה, ולפי שאינו בתשמיש לא פרסמו הכתוב, **פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם** – חמוריס זכריס עשרה:

(יז) **וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ** – כל מין ומין לעצמו, **וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי** – לכך יום או פחות, ואני אבא אחריכם, **וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר**. ערב לפני חבירו מלא עין, כדי להסניע עינו של רעע ולתוותו על רבוי הלוכן:

(יח) **וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאָלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה** – של מי אתה, מי שולחך, ותרגומו למאן את. **וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ.** ולאה שלפניך של מי הם, למי המנחה הזאת שלוחה. למ"ד משמשת בלשון התיבה במקום של, כמו (לעיל לג מג) וכל אשר אתה רואה לי הוא, שלי הוא, (תהלים כד ו) לה' הארץ ומלואה, של ה':

(יט) **וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב** – על רשעון רשעון ועל מחכון מחכון, שמשלח למי אתה, לעבדך ליעקב אני, ותרגומו לעבדך ליעקב, ומשמלת ולמי אלה לפניך, מנחה היא שלוחה וגו' **מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא** – יעקב אחרינו:

(כ) **וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ:**

(כא) **וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנַי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָּנָי:**

אכפרה פניו. לשבעל רוגזו, וכן (ישעיה כח יח) וכפר בריתכם את מוות, (שם מז יא) לא תוכלי כפרה. ומלאה בעיני שכל כפרה שאתה עתיד לעשות ואתה ואתי פניס כולן לשון קטוף והעברה הן, ולשון אחרי הוא הרבה בתלמוד, (ב"מ כד.) וכפר יהיה, (גיטין נו.) בעי לכפורי יהיה דהוה גברא. וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קורבן (עזרא ו י) כְּפוֹרֵי זָהָב, על שם שהכהן מקנח בהן בשפת המזרק:

(כב) **וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו** – כמו לפניו, וכן (ירמיה ו ז) חמס ושוד יישמע בה על פני תמיד, וכן (ישעיה סה ג) המכעיסים לותי על פני. ומדרש אגדה, 'על פניו' – אף הוא שרוי בטעם, שהיה לריך לכל זה, **וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה:**

(כג) **וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו** – ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו. ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו, שמע תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם, **וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק.** שם הנהר:

(כד) **וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ.** הבהמות והמטלטלין, עשה עצמו כנהר, נוטל מכאן ומניח כאן:

(כה) **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ** – שכח פכים קטנים וחזר עליהם, **וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: ויאבק איש.** מנחם פירש ויתעפר איש, לשון אבק, שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם. ולי נראה שהוא לשון ויתקשר, ולשון מרמי הוא, בתר דלאבקיה ביה, ואביק ליה מיבק, לשון עניבה, שכן דרך שניס שמתעצמים להפיל איש את רעהו שאוחזו ואוחזו בזרועותיו. ופירקו רבותינו ז"ל שהוא שרו של עשו:

(כו) **וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ** – קולית היוד התקוע בקיבוסת קרוי כף, על שם שהבשר סעליה כמין כף של קדירה, **וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ: ותקע.** נתקעקעה ממקום מהבשתה, ודומה לו (ירמיה ו ח) פֶּן תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ, לשון הסרה. ומשנה לקעקע ביתמן, לשרש שרשיהן:

(כז) **וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר** – ולריך אני לומר שירה ביום, **וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי.** הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער עליהם:

(כח) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:**

(כט) **וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל** – לא יאמר עוד שהכבושות נאה לך בעקבה וברמיה, כי אם בשרה ובגלוי פנים, ושופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך, ואם הוא מברכך, ואני אם אהיה ואולה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע יב ה) **וְעִם אֵל מָלָךְ וַיּוּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנַּן לוֹ**', בכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן לו (שם) 'בֵּית אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ', המתן לי עד שיבדר עמנו שם, ולא רלה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו (פסוק הבא) ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא רלה, **כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים** – עשו ולבן, **וַתּוּכָל.** להם:

(ל) **וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שִׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי** – אין לנו שם קבוע, משתנין שמותינו, הכל לפי מצות עבודת השליחות שלהן משתלחים, **וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:**

*

שלישי

(לא) **וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי:**

(לב) **וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל** – לשון בני אדם הוא, כשהגענו למקום פלוני היוד לנו השחר, זהו פשוטו. ומדרש אגדה, 'ויזרח לו' – לגרכו, לרפאות את צלעתו, כמה דתימא (מלאכי ג כ) שמש לדקה ומרפא בכנפיה, ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשילא מבאר שבע, מיהרה לזרוח בשבילו, **וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ: והוא צולע.** והוא היה צולע כשזרחה השמש:

(לג) **עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה** – ולמה נקרא שמו גיד הנשה, לפי שנשה ממקומו ועלה, והוא לשון קפילה, וכן (ירמיה נח ל) נשתה גבורתם, וכן (לקמן מט נח) כי נשני אלהים את כל עמלי, **אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ** – פולפ"ח בלע"ז, כל בשר גבוה ותלול ועגול קרוי כף, כמו עד

שתתמך הכף בסימני בגרות (נדה מז:), עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה:

פרק לג

(א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת:

(ב) וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים. לְמַטָּן לְמַטָּן חָבִיב:

(ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם – לְמַד שֶׁם יָצָא לוֹתוֹ רֹעַ לְהִילָּחֵם, יָלְחַם בִּי תְחִילָּה, וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו:

(ד) וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ – נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו כְּשֶׁרָאָהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הַשְׁתַּחֲוָיוֹת הָלָלוּ, וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: **וישקהו.** נָקוּד עָלָיו, וְיֵשׁ חוֹלְקִין בְּדָבָר זֶה בְּבְרֵייתָא דְּסִפְרֵי (בְּהַעֲלוֹתְךָ סט), יֵשׁ שֶׁדּוֹרְשִׁים נְקוּדָה זוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ. לְמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְנָשַׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ:

(ה) וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר **מִי־אֵלֶּה לָּךְ** – מִי אֹלֶה לְהִיוֹת לָךְ, וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

*

רביעי

(ו) וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ:

(ז) וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: **נגש יוסף ורחל.** כְּדֵי לְהַמְהֵם נִגְּשׁוּת לִפְנֵי הַבָּנִים, לָכֵן נִכְחַל יוֹסֵף נִגַּשׁ לִפְנִיהָ, לְמַד שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ תּוֹמֶר, שֶׁמֹּשֶׁךְ יִתְלֶה בָּהּ עֵינָיו לוֹתוֹ רֹעַ, לְעַמּוֹד כְּנֶגְדָּהּ וּלְעַכְּבָהּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ, מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לְבִרְכַת (לְהַלָּן מט כב) עֲלֵי עַיִן:

(ח) וַיֹּאמֶר **מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי** – מִי כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה שֶׁהוּא שֶׁלָּךְ, כְּלוֹמַר לָמָּה הוּא לָךְ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא [נֶאֱמַר] עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה. וּמִדְרָשׁוֹ, כְּתוּת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַע, שֶׁהָיוּ לוֹחֲפִין לוֹתוֹ וְלֹא מִנְּחָיו, וּמוֹמְרִים לָהֶם שֶׁל מִי הֵם, וְהֵם מוֹמְרִים לָהֶם שֶׁל עֵשָׂו, וְהֵן מוֹמְרִים הַכֹּל הַכֹּל, וְלָכֵן מוֹמְרִים הִגִּיחוֹ בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִים עָלָיו, בֵּן בְּנוֹ שֶׁל מְבָרְכָם הוּא, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִים, מִחְיוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הוּא, מוֹמְרִים לָהֶם שֶׁם כֵּן מִמְּלוֹ לוֹתָם, וַיֹּאמֶר לְמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי:

(ט) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ. כְּמִין הוֹדָיָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת:

(י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב **אַל־נָא** – אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן, **אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי.** כִּי כִּדְמוּת וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי עַל יְדֵי רְאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן הִסְכַּמְתָּ לִי כִּרְאוֹתְךָ פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי אֶת שֶׁלְּךָ, וְעוֹד עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לְמְחוֹל סוֹרְחָנִי. וּלְמָה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּית הַמַּלְאָךְ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵיֶה הַיְמִינוֹ וְיֹאמַר רֹאֶה מַלְאָכִים וְנִיצוֹל, מִיָּד יָכוֹל לוֹ מֵעַתָּה.

ותרצני. נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, תְּפַיְּמִינ"ט בְּלַעַ"ז [פִּיּוּס], (וַיִּקְרָא כב כ) (כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ) כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם, הַקְרָבָנוֹת בָּאִים לְפַיֵּים וּלְרַצּוֹת, וְכֵן (מִשְׁלֵי י לב) שִׂפְתֵי רָזוֹן יֵדְעוּן רָצוֹן, יוֹדְעִים לְפַיֵּים וּלְרַצּוֹת:

(יא) קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי – מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּית פָּנִים וּלְפַרְקִיס מִינָהּ בָּאָה מִלְּמַעְלָה מִשָּׁמַיִם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּית פָּנִים, כְּגוֹן (לְהַלָּן מג יא) 'וְיֵאכַל יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה', (מ"ב יח לא) 'עֲשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה' לְסַנְהֵרִיב, וְכֵן (ש"ב ח י) 'לִשְׁאוֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ' לְתוֹעִי מֶלֶךְ חֲמָת, כּוּלָּם לְשׁוֹן בְּרָכַת שָׁלוֹם הֵן שְׁקוּלִין בְּלַעַ"ז סַוּוֹלִי"ר [לְשָׁלוֹם בְּשָׁלוֹם], לְפִי זוֹ בְּרָכָתִי מו"ן שְׁלוֹ"ל [שְׁמִילַת שָׁלוֹמִי], **אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ** – לְשׁוֹן טַרְחַת בָּא, וּמִנִּי יִגְעַתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לִידֶךָ,–

כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים. מַתָּנָה. נו"ן רְפוּאָה מוּדְגֶשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשֻׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר חַנַּנִי, שְׁתֵּי חֵנָן בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִין, וְהַסְּלִיסִיּוֹת לְצִימּוּק כְּמוֹ עַתָּה, זְכָרֵנִי, וְכִי **יֶשׁ־לִי־כֹל** – כָּל סְפוּקִי. וְעַתָּה דֵּבֶר בְּלֹא נְקוּדָה גְּזוּרָה (לְעֵיל פס' ט) יֵשׁ לִי רַב, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי, וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח:

(יב) וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה, נִסְעָה. כְּמוֹ שְׁמַעְתָּ, סְלָחָה, שְׁהוּא כְּמוֹ שְׁמַע, סְלַח, אַף כָּאן נִסְעָה כְּמוֹ נִסַּע, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד בְּתֵיבָה. וְתַרְגּוּמוֹ טוֹל וְנֵהָךְ, וְעַתָּה יֹאמַר לְיַעֲקֹב נִסַּע מִכָּאן וְנֵלֵךְ, **וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ.** כְּשֶׁווֹה לְךָ, טוֹבָה זוֹ תַּעֲשֶׂה לְךָ שֶׁתְּהֵא יָמֶיךָ מְהֻלָּכוֹת לְמַטָּה כְּנֶגְדֶּךָ לְמַטָּה לְרִיךְ, וְזֶהוּ לְנֶגְדֶּךָ, כְּשֶׁווֹה לְךָ:

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי – הַגְּמַל וְהַבָּקָר שֶׁהֵן עָלוֹת מוּטָלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְמַטָּה. **עלות.** מְגֻדָּלוֹת עוֹלְיהֶן, לְשׁוֹן (מִיכָה ג יא) עוֹלֵל וְיוֹנֵק, (וְעַיֵּיה סה כ) עוֹד יָמִים, (שְׁמוּאֵל ב' ו י) שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת, וּכְלַעַ"ז מִינְפַנְטִיי"ס [מֵינֶק לְהֶן וְלָדוֹת], **וְדָפְקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: ודפקום יום אחד.** לִיגְעָם בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה, וּמֵתוּ כָּל הַצֹּאן. **ודפקום.** כְּמוֹ (שָׁם"ב ה ג) קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק, נוֹקֵשׁ בְּדֶלֶת:

(יד) **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ** – אַל תַּמְרִיךְ יְמֵי הַלִּיכָתְךָ, עֲבוֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַף אֵם תִּתְאַחֵר, וַאֲנִי **אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי, מִתְנַהֵל.** מִתְנַהֵג, ה"ץ יִתְיֶרֶה כְּמוֹ (לְעֵיל יח כח) תִּכְלֶה, (בְּמִדְבַּר ט ח) מִשְׁמְעָה. **לְאִטִּי.** לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, (יְשַׁעְיָה ח ו) הַהוֹלְכִים לְאַט, (ש"ב יח ה) לְאַט לִי לַנַּעַר. לְאִטִּי הַלַ"מ מִן הַיְסוֹד וְהִיא מְשֻׁמֶּשֶׁת, מִתְנַהֵל נֶחְתָּ שֶׁלִּי, **לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי** – לְפִי טֹרַח הַלִּיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמּוּטֶלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ, **וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים** – לְפִי רַגְלֵיהֶם שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ, **עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה.** הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לִלְכֹּת אֶלָּא עַל סוּכּוֹת. לְמַד, אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה יִמְתִּין עַד בּוֹאִי אֶצְלוֹ, וְהוּא לֹא הָלַךְ. וּלְימֵדְתִּי יֵלֵךְ, בִּימֵי הַמְּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עוֹבַדְיָה א כא) וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה יֵשׁ לְפָרְשָׁהּ זוֹ רַבִּים:

(טו) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר **לָמָּה זֶּה** – תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁתְּהֵא לְרִיכִי לָהּ, **אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי.** וְלֹא תַּעֲלֶם לִי עִתָּה סוֹד גְּמוּל:

(טז) וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה. עֵשָׂו לְבַדּוֹ, וּמִכְּבָר מְלוּאִים הָיוּ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ נְשֵׁמוֹתָם מִלְּמַטָּה מִחֵל מֵחֵל. וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּימֵי דּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ל יז) כִּי אִם תִּכְבֶּה מְאוֹת אִישׁ נֵעֹר אַתָּה רָכְבוֹ עַל הַגְּמַלִּים:

(יז) וַיַּעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת, **ויבן לו בית.** שהה שם שמונה עשר חודש, קיץ וחורף וקיץ. סוכות קיץ, בית חורף, סוכות קיץ, עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: ס

(יח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב **שָׁלֵם** – שלם בגופו, שנתרפא מכליעתו. שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון. שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן, **עִיר שְׁכֶם** אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, **עיר שכם.** כמו לעיר, וכמוהו (רות א יט) עד בואנה בית לחם, **בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם** – כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם, מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך, וַיָּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר:

(יט) וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה **קְשִׂיטָה.** מעה. אמר רבי עקיבא, כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה. (ותרגומו חורפן, טובים, חריפים בכל מקום, כגון עובר לסוחר):

(כ) וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס

ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו, קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל, הוא הקדוש ברוך הוא, הוא לאלהים לי, ששמי ישראל. וכן מצינו במשה (שמות יז טו) ויקרא שמו ה' נסי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשוהו שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג כט), מתחלקים לכמה טעמים, ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי:

*

חמישי

פרק לד

(א) וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: **בת לאה.** ולא בת יעקב? אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה, שנאמר (לעיל ל טז) ותצא לאה לקראתו (ועליה משלו המשל (יחזקאל טז מד) כאמה כבתה):

(ב) וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ – כדרכה, **וַיְעַנֶּהָ.** שלא כדרכה:

(ג) וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר **עַל־לֵב הַנַּעֲרָ: על לב הנערה.** דברים המתיישבין על הלב, ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז, אני אשאך ותקני העיר וכל שדותיה:

(ד) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה: (ה) וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם: (ו) וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ:

(ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב **וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה.** לענות את הבתולות, שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול:

(ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי **חָשְׁקָה** – חפצה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

(ט) וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: (י) וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ: (יא) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן:

(יב) הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד **מֹהַר** – כתובה וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה:

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו **בְּמִרְמָה** – בחכמה, וַיְדַבֵּרוּ **אֲשֶׁר טִמֵּא** אֶת דִּינָה אֲחֹתָם. הכתוב אומר שלא היתה רמיה, שהרי טמא את דינה אחותם:

(יד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־**חֶרְפָּה הִוא** לָנוּ. שמץ פסול הוא אצלנו. הבא לחרף חבירו, הוא אומר לו – ערל אתה, או בן ערל. חרפה בכל מקום גדוף:

(טו) אַךְ־בְּזֹאת **נֵאוֹת לָכֶם** – נתרצה לכם, לשון 'ויאותו' (מ"ב יב ט), אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ **לְהִמֹּל** לָכֶם כָּל־זָכָר: **לְהִמֹּל.** להיות נמול, אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל:

(טז) **וְנָתַנּוּ** אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם, **וְנָתַנּוּ.** נו"ן שניה מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום שתי נוני"ן, ונתננו, **וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ** וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד:

ואת בנותיכם נקח לנו. אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב, ובתשובת בני יעקב לחמור, שתלו החשיבות בבני יעקב, ליקח בנות שכם את שיבחרו להם, ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם, דכתיב ונתנו את בנותינו, לפי דעתינו, ואת בנותיכם נקח לנו, ככל אשר נחפוץ. וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים, (להלן פס' כא) את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם, כדי לרצותם שיאותו להמול:

(יז) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: (יח) וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר: (יט) וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: (כ) וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:

(כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה **שְׁלֵמִים** – בשלום ובלב שלם הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ **וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם** לִפְנֵיהֶם – כאדם שידו רחבה וותרנית, כלומר לא תפסידו כלום, פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים, אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם:

(כב) אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד **בְּהִמּוֹל** – בהיות נמול לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:

(כג) מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם **אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם** וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: **אך נאותה להם.** לדבר זה, ועל ידי כן ישבו אתנו:

(כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ:

(כה) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ **שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב** שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, **שני בני יעקב.** בניו היו, ולפי על פי כן נהגו עלמן שמעון ולוי, כשאר מנשים שמיעם בניו, שלמ נטלו עצה היימנו, **אֲחֵי דִינָהּ** – לפי שמסרו עלמן עליה נקרלו מחיה, **אִישׁ חַרְבּוֹ** וַיָּבֹאוּ **עַל־הָעִיר בֶּטַח** – שהיו כוחבים. ומלרך למגדה, בטוחים היו על כחו של זקן, **וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר**:

(כו) **וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מְבֵּית שְׁכֶם** וַיֵּצֵאוּ:

(כז) **בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים** – לפשט של החלליס. וכן תרגס לונקלוס 'לְחַלָּלָן קְטִילַיָּא', **וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם**:

(כח) **אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֵת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ**:

(כט) **וְאֶת־כָּל־חֵילָם** – ממונס, וכן (דברים ח יז) עשה לי לת החיל הזה, (במדבר כל יה) ויקרלו עושה חיל, (תהלים מט יח) ועזבו למחרים חילס, **וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ** – לשון שביה [לפיכך טעמו מלרע], **וַיָּבֹזּוּ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת**:

(ל) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ** בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי, **עכרתם.** לשון מיס עכורים, יין לשון עכולה עכשיו. ומגדה, לכולה היתה החבית ועכרתם לותה, מסורת היתה ביד כנעניס שיפלו ביד בני יעקב, שלמ שהיו לומרים (שמות כג ל) עד שאר תפרה ונחלת לת הלרץ, לפיכך היו שותקין, **וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר** – מנשים מועטים, **וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי**:

(לא) **וַיֹּאמְרוּ הֲכְזוֹנָה** – הפקד **יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ.** יש לחתנל: פ

פרק לה

(א) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל** – לפי שלחרת בלרך, נעשתה וכל לך זשת מבלך, **וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ**:

(ב) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר** בְּתֹכְכֶם – שיש בידכס מקלל של שכס, **וְהָטַהֲרוּ** – מעבודה זרה, **וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם.** שמס יש בידכס כסות של עבודה זרה:

(ג) **וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי**:

(ד) **וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם** וַיִּטְמֹן אֹתָם **יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה** – מין לילן סרק **אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם.** לשל שכס:

(ה) **וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת** – פחד **אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים** אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם **וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב**:

(ו) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ**:

(ז) **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל** – המקום כרוך הוא בבית לל, גילוי שכינתו בבית לל. יש תיבה חסרה בי"ת המשמשת בלשלה, כמו (ש"ב ט ז) הנה הוא בית מכיר בן עמיאל, כמו בבית מכיר, (להלן לח יא) בֵּית אָבִיךְ, כמו בבית לחיך, **כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בִּבְרֹחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו**:

נגלו אליו האלהים. במקומות הרבה יש שם מלהות ומלנות בלשון רבים, כמו (להלן לט כ) אֲדֹנֵי יוסף, (שמות כב יד) שם בעליו עמו, ולא נאמר בעליו, וכן מלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים, לפי שלל מלך מכל שאר השמות לא תמלא בלשון רבים:

(ח) **וַתָּמָת דְּבֹרָה** מֵינֶקֶת רִבְקָה – מה ענין דבורה בבית יעקב, אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב (לעיל כז מה) ושלחתי ולקחתיך משם, שלחה דבורה אלולו לפלן חרס לאמת משם, ואמרה בדרך. מלבדי רבי משה הדרשן למדניה, **וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל** – העיר יושבת בהר, ונקברה בגבלי ההר, **תַּחַת הָאַלּוֹן** – בשפולי מיכרת, שהיה מיקום מלמעלה בשפוע ההר, והקבורה מלמטה, ומיקום של בית לל היו קורין לו אלון. ואגדה, נתבשר שם בחבל יני, שהוגד לו על למו שמתה, ואלון בלשון יווני 'אלחר'. ולפי שהעלימו לת יום מותה, שלא יקללו הבריות הכרס שיצא ממנו עשו, לף הכתוב לא פרסמה, **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת**: פ

(ט) **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד** בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם, **עוד.** פעם שני במקום הזה, אחר בלכתו ואחר בשובו, **וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ.** בברכת מבלים:

(י) **וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל** יִהְיֶה שְׁמֶךָ, **לא יקרא שמך עוד יעקב.** לשון מרס הבא במקרא ועקבה, אלא לשון שר ונגיד, **וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל**:

(יא) **וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדָּי** – שמני כדמי לברך, שהברכות שלי, **פְּרֵה וְרְבֵה** – על מס שעדיין לא נולד בנימין, ולף על פי שכבר נתעברה ממנו, **גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם** יִהְיֶה מִמֶּךָּ, **גוי.** בנימין. **גויס.** מנשה ולפרים שעתידים לעמת מיוסף, והס במנין השבטים, **וּמְלָכִים** מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

ומלכים. שאול ולזיז בוזמ שהיו משבט בנימין, שעדיין לא נולד. ולפסוק זה לרשו מבנר כשהמליך לזיז בוזמ, ולף השבטים לרשוהו וקרלו בנימין, לכתיב (שופטים כא ו) 'לזיז ממנו לא יתן (שם) כהו לבנימין לאמר', וחזרו ונמלו מלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקדוש ברוך הוא לומר ליעקב ומלכים מחלליך יצלו.

גוי וקהל גויס. שגויס עתידים בניו להעשות כמנין הגויס שהם שבעים לומות, וכן כל הסנהדרין שבעים. דבר לחר שעתידים בניו להקריב בשעת מיסוד במות כנגויס בימי מלילהו:

*

ששי

(יב) **וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ**:

(יג) **וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ**. מיני יודע מה מלמלנו:

(יד) **וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אֶבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק** עָלֶיהָ שָׁמֶן: (טו) **וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל**:

(טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ׃

כברת הארץ. מנחם פירש לשון כביר, רבוי, מהלך רב. ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהניר מצוי, הסתיו עבר, והשרב עדיין לא בא. ואין זה פשוטו של מקרא, שהרי בנעמן מצינו (מ"ב ה יט) 'וילך מאתו כברת ארץ'. ואומר אני שהוא שם מידת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר, כמו שאתה אומר (ישעיה ה י) צמד כרם, (לעיל לג יט) חלקת שדה, כך במהלך אדם נותן שם מידה כברת ארץ:

(יז) וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ **כי גם זה.** נוסף לך על יוסף. ורבותינו דרשו, עם כל שבט נולדה תאומה, ועם בנימין נולדה תאומה יתירה:

(יח) וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי – בן צערי, וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין. נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען, שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים, כמו שנאמר (במדבר לג מ) בנגב בארץ כנען, (לעיל יב ט) הלוך ונסוע הנגבה.

בנימין. בן ימין, לשון (תהלים פט יג) צפון וימין אתה בראתם, לפיכך הוא מלא. [דבר אחר בנימין, בן ימים, שנולד לעת זקנתו, ונכתב בנו"ן כמו (דניאל יב יג) לקץ הימין].

(יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם׃ (כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ (כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלֹה מֵהֶלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃

(כב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא – עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה, וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו – מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה בלבל וחלל יצועיו, שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה, בא ראובן ותבע עלבון אמו, אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי, לכן בלבל, וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר. מתחיל לענין ראשון, משנולד בנימין נשלמה המטה, ומעתה ראוים להמנות, ומנאן. ורבותינו דרשו, ללמדנו בא שכולן שוין וכולן צדיקים, שלא חטא ראובן:

(כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן – אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור. **בכור יעקב.** בכור לנחלה, בכור לעבודה, בכור למנין. ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים, שנעשה לשני שבטים, וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃

(כד) בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ (כה) וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ (כו) וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃

(כז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא – שם המישור, קִרְיַת הָאַרְבַּע – שם העיר. **ממרא קרית הארבע.** אל מישור של קרית ארבע. ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע, כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול, כגון זה, וכגון בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך להטיל בו ה"א נותנה בראש התיבה השניה, (ש"א טז א) בית הלחמי, (שופטים ו כד) בְּעָפְרָת אבי העזרי, (מ"א טז לד) בנה חיאל בית האלי, הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃

(כח) וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃

(כט) וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ

ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה, מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק שתים עשרה שנה, שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה, שנאמר (לעיל כה כו) ויצחק בן ששים שנה וגו' (בלדת אותם), ויצחק מת בשנת מאה ועשרים ליעקב, אם תוציא ששים ממאה ושמונים שנה, נשארו מאה ועשרים, ויוסף נמכר בן שבע עשרה שנה, ואותה שנה שנת מאה ושמונה ליעקב.

כיצד, בן ששים ושלוש נתברך, וארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר, הרי שבעים ושבע, וארבע עשרה עבד באשה, ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף, שנאמר (לעיל ל כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', הרי תשעים ואחת, ושבע עשרה עד שלא נמכר יוסף הרי מאה ושמונה. (עוד מפורש מן המקרא, משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה עשרים ושתים שנה, שנאמר (להלן מא מו) ויוסף בן שלשים שנה וגו', ושבע שנים שובע ושנתים רעב הרי עשרים ושתים, וכתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, נמצא יעקב במכירתו מאה ושמונה):

פרק לו

(א) וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הִוא אֱדוֹם׃

(ב) עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי – היא בשמת בת אילון (לעיל כו לד), ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לעבודה זרה, וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה – היא יהודית, והוא כינה שמה יהודית, לומר שהיא כופרת בעבודה זרה, כדי להטעות את אביו, בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃

בת ענה בת צבעון. אם בת ענה לא בת צבעון, ענה בנו של צבעון, שנאמר (לקמן פס' כד) ואלה בני צבעון ואיה וענה, מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה, ויצאה אהליבמה מבין שניהם, והודיעך הכתוב שכולן בני ממזרות היו:

(ג) וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל – ולהלן קורא לה (לעיל כח ט) מחלת. מצינו באגדת מדרש ספר שמואל (פרק יז), שלושה מוחלין להן עוונותיהם, גר שנתגייר, והעולה לגדולה, והנושא אשה, ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלת שנמחלו עוונותיו, אֲחוֹת נְבָיוֹת. על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו:

(ד) וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃

(ה) וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יעיש יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח – קרח זה ממזר היה, ובן אליפז היה, שבא על אשת אביו [אל אהליבמה אשת עשו], שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין (להלן פס' טז), אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ – לגור באשר ימצא, מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו׃

(ז) כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם. להספיק מרעה לבהמות שלהם. ומדרש אגדה, 'מפני יעקב אחיו' (הפסוק הקודם), מפני שטר חוב של גזירת (לעיל טו יג) 'כי גר יהיה זרעך' המוטל על זרעו של יצחק, אמר אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת, ולא בפרעון השטר. ומפני הבושה, שמכר בכורתו:

(ח) וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

(ט) **וְאֵלֶּה** תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר: **ואלה.** התולדות שהולידו בניו עכשיו משהלך לשעיר:

(י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: (יא) וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

(יב) **וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ** לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו – להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו. תמנע זו בת אלופים היתה, שנאמר (לקמן פס' כב) ואחות לוטן תמנע, ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה, מן החורים שישבו בה לפנים, אמרה איני זוכה להנשא לך, הלואי ואהיה פילגש. ובדברי הימים (א' א לו) מונה אותה בבניו של אליפז, מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאה תמנע מביניהם, וכשגדלה נעשית פילגשו, וזהו ואחות לוטן תמנע, ולא מנאה עם בני שעיר, שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב, וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

(יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: (יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יעיש יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:

(טו) **אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו** – ראשי משפחות בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:

(טז) אַלּוּף־קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה: (יז) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: (יח) וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: (יט) אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס

שביעי

(כ) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי **יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** – שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. ורבותינו דרשו שהיו בקיאין ביושבה של ארץ, מלא קנה זה לזיתים, מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לה, לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

(כא) וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: (כב) וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע: (כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

(כד) וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן **וְאַיָּה וַעֲנָה** – וי"ו יתירה, והוא כמו איה וענה, והרבה יש במקרא, (דניאל ח יג) תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס, (תהלים עו ז) נִרְדָּם ורכב וסוס, **הוּא עֲנָה** – האמור למעלה (לעיל פס' כ) שהוא אחיו של צבעון, וכאן הוא קורא אותו בנו, מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה, **אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם** בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו:

את הימם. פרדים, הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד, והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם. ולמה נקרא שמם ימים, שאימתן מוטלת על הבריות, דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה (והלא קא חזינן דחיה, אל תקרי וחיה אלא וחיתה, כי המכה לא תתרפא לעולם). ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע, ולהודיע גדולת זרע אברהם, כמו שפירשתי למעלה (פס' יב):

(כה) וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה: (כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: (כז) אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן: (כח) אֵלֶּה בְנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: (כט) אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: (ל) אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר: פ

(לא) **וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים** אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. שמונה היו, וכנגדן העמיד יעקב וּבִטֵּל מלכות עשו בימיהם, ואלו הן – שאול ואיש בושת, דוד ושלמה, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט. ובימי יורם בנו כתיב (מ"ב ח כ) בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך, ובימי (שאול) [יהושפט] כתיב (מ"א כב מח) וּמֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ:

(לב) וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:

(לג) וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו **יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה.** בצרה מערי מואב היא, שנאמר (ירמיה מח כד) ועל קריות ועל בצרה וגו', ולפי שהעמידה מלך לאדום, עתידה ללקות עמהם, שנאמר (ישעיה לד ו) כי זבח לה' בבצרה:

(לד) וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי:

(לה) וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד **הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב** – שבא מדין על מואב למלחמה, והלך מלך אדום לעזור את מואב. ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה, ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל, וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית:

(לו) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: (לז) וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר: (לח) וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר:

(לט) וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד **בַּת מֵי זָהָב.** [שהיה אומר] מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום:

<u>מפטיר</u> (מ) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו** לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: **ואלה שמות אלופי עשו.** שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות. והראשונים הנזכרים למעלה, הם שמות תולדותם, וכן מפורש בדברי הימים (א' א נא), וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו':

(מא) אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: (מב) אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:

(מג) אַלּוּף **מַגְדִּיאֵל** – היא רומי, אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם: פ

כל הזכויות שמורות. ©

את כללי העריכה ניתן לראות במבוא לפרשת בראשית. (אוצר החכמה / היברו בוקס)

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו', 'לדעת עלונים' ועוד. מהדורת כתב רש"י - ניתן להשיג גם בעמדות ובאתר של קול הלשון, תחת הכותר 'חומש עם רש"י משולב'

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL .COM

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-00532